

Poszukiwany, poszukiwana Stanisława Barei jako komediowy „dokument” epoki gierkowskiej

Anna Ryłek

Adresat zajęć: uczniowie szkoły ponadpodstawowej.

Rodzaj zajęć: lekcja historii, historii i społeczeństwa.

Cel ogólny zajęć: Zapoznanie młodzieży z realiami pierwszych lat epoki gierkowskiej i ich filmowo-komediowym przedstawieniem w dziele Stanisława Barei.

Cele szczegółowe:

Uczeń:

- określa czas dekady Edwarda Gierka i jej etapy w historii najnowszej;
- zna najważniejsze fakty związane z epoką gierkowską;
- wskazuje na pozytywne i negatywne aspekty tego okresu;
- dostrzega ukazane w filmie realia czasu PRL-u;
- wyjaśnia w kontekście ukazanych w filmie realiów życia zasadność sięgnięcia przez twórców po gatunek komedii.

Metody pracy: lekcja odwrócona, heureza, wykład nauczyciela lub ucznia, praca z wykorzystaniem kadru lub fragmentu filmu.

Formy pracy: praca w grupach, praca z z całą klasą.

Środki i materiały dydaktyczne: film *Poszukiwany, poszukiwana* (1972), reż. Stanisław Bareja, załączniki z fragmentami artykułu Kazimierza Pytki pt. *Dekada Gierka...*

Słowa kluczowe: epoka Gierka, PRL, „bareizm”, komedia.

Czas: 2 godziny lekcyjne + projekcja filmu.

Bibliografia: Miniewicz S., „Przekleństwo Marysi”. *Mija 45 lat od premiery filmu „Poszukiwany, poszukiwana”*, <https://kultura.onet.pl/film/wywiady-i-artykuly/przeklenstwo-marysi-mija-45-lat-od-premiery-filmu-poszukiwany-poszukiwana/n0zrq53> ■ Pytko K., *Dekada Gierka: 300 tys. mieszkań rocznie, Polak latał w kosmos. Czemu taki chudy finał?* „Focus: Historia”, <https://www.focus.pl/artykul/dekada-gierka-chudy-final-tlustej-dekady>

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Przed lekcją i projekcją filmu nauczyciel prosi uczniów o zrobienie krótkiej sondy w rodzinie i wśród znajomych na temat ich wspomnień i skojarzeń związanych z epoką „rządów” Edwarda Gierka (slogany propagandowe, hasła, fakty, produkty itp.). Uczniowie zainteresowani tą problematyką mogą przeczytać w całości artykuł K. Pytki, *Dekada Gierka...* (fragmenty ujęte są w ZAŁĄCZNIKU NR 1) dostępny w internecie lub skorzystać z własnych źródeł i przygotować krótkie (5 min) wystąpienie na temat epoki gierkowskiej, zwłaszcza „tłustej” pięciolatki.

2. Nauczyciel przed podaniem tematu zadaje młodzieży pytania o wyniki sondy. Uczniowie spontanicznie zabierają głos. Spodziewane odpowiedzi to:

„— Pomożecie? — Pomożemy!” — ogłoszone w styczniu 1971 r. w Gdańsku, „Aby Polska rosła w siłę, a ludzie żyli dostatniej”, „Czy się stoi, czy się leży, dwa tysiące się należy”, Trasa Łazienkowska, budowa nowych mieszkań, brawurowe inwestycje, produkcja fiata, pożyczki, zadłużenie, marnotrawstwo, brak towarów w sklepach, kolejki, bony na cukier i inne produkty, krach ekonomiczny itp.

3 Chętni uczniowie prezentują najważniejsze fakty dotyczące epoki gierkowskiej. Nauczyciel może uzupełnić ich wystąpienie o istotne treści.

Edward Gierek został wybrany na funkcję I sekretarza KC (szefa) PZPR po krwawo stłumionych wystąpieniach robotników w Gdańsku i skompromitowanym Gomułce 20 grudnia 1970 r. Pierwsze pięciolecie dekady gierkowskiej wspomina się jako „tłuste” — nowe inwestycje, otwarcie na Zachód, zamrożenie cen żywności, więcej dóbr konsumpcyjnych na rynku, rozwój przemysłu, złagodzenie cenzury, bezpłatna opieka zdrowotna, która objęła rolników. Przebudowa kraju możliwa była dzięki zaciąganym na Zachodzie pożyczkom i choć pomysł, aby pieniądze przeznaczać na zakup licencji, a spłacać dług wyprodukowanymi dzięki nim towarami, był dobry, to model gospodarki, złe zarządzanie przez partyjnych ignorantów, a nie prawdziwych menadżerów, doprowadził do gigantycznego marnotrawstwa. Rozpoczęcie 500 nowych inwestycji oznaczało wchłonięcie przez nie większości środków i w bardzo szybkim czasie pojawiły się niedobory w sferze odczuwanej przez zwykłych ludzi. Rosnące zarobki przy obiecanych zamrożeniu cen skutkowały brakami dóbr konsumpcyjnych. W grudniu 1975 r. dług wyniósł 9 mld USD, a Polsce groziła utrata płynności finansowej. Zapowiadane podwyżki zakończyły się strajkami w Radomiu, Ursusie i Płocku (1976 r.), które spacyfikowano. Podwyżki cen wyrównano podwyżkami płac, ale rozszalała się inflacja i jeszcze większe braki na rynku, z którymi „poradzono sobie” wprowadzeniem kartek na cukier. Gdy 1 lipca 1980 r. zdecydowano o reglamentacji mięsa, szybko rozpoczęły się strajki, które

stopniowo ogarnęły cały kraj. E. Gierka odwołano ze stanowiska we wrześniu 1980 r., a po wprowadzeniu stanu wojennego wyrzucono z partii.

4. Nauczyciel informuje uczniów o genezie filmu, rekordowym tempie jego realizacji, miejscach kręcenia zdjęć.

Inspiracją dla powstania wątku fabularnego były autentyczne historie, które przydarzyły się żonie reżysera, Hannie Kotkowskiej, i pewnej studentce, niemogącej znaleźć pracy. Studentka zatrudniła się jako gosposia i swoje doświadczenia zawarła w pamiętniku. Żona reżysera zaś, pracująca jako kustosz w Muzeum Narodowym w Warszawie, została oskarżona o kradzież rzeźby Alfonsa Karnego, którą artysta sam wyniósł z muzeum, nie dopełniwszy wszelkich formalności, co wyjaśniło się dopiero po latach. Autorami scenariusza byli reżyser i Jacek Fedorowicz. Film kręcony był głównie w Warszawie, w ciągu zaledwie 57 dni. Jego premiera miała miejsce 22 kwietnia 1973 r., mimo że po koleudacji chciano film umieścić na półce jako słaby. Tymczasem okazał się komercyjnym sukcesem i wszedł do kanonu komedii polskiej. W jednej z recenzji zamieszczonej w „Polityce” Zdzisław Pietrasik pisał: „Ten film — mimo pozoru błahości — odsłania szczeliny, przez które widzimy kawałek ówczesnej Polski”.

5. Nauczyciel zapisuje temat na tablicy i określa cele lekcji w języku uczniów, uświadamiając młodzieży, że film potraktowany będzie jako swoisty dokument początkowej fazy czasów gierkowskich.

6. Nauczyciel prosi uczniów o wskazanie filmowych sytuacji, pozytywnych i negatywnych, które są odzwierciedleniem realiów epoki gierkowskiej. Praca w grupach:

ASPEKTY POZYTYWNE: nowe inwestycje i budowy — np. Trasy Łazienkowskiej, wielość samochodów na ulicach Warszawy, kolorowa moda (rodem z Zachodu?) symptomy rewolucji obyczajowej, dostępność pracy, inne.

ASPEKTY NEGATYWNE: biurokracja, kryzys mieszkaniowy, niekompetencja ludzi na stanowiskach, rozbieżność w zamożności ludzi pomimo szumnych haseł o równości i wiodącej roli klasy pracującej, niski ekonomiczny status inteligenta i artysty, inne.

7. Nauczyciel prosi uczniów o podzielenie się na mniejsze grupy i skomentowanie wybranej przez siebie sceny/sytuacji/postawy bohatera, która najwyraźniej, najciekawiej odnosi się do tematu lekcji/ukazuje dokumentalny charakter komedii Stanisława Barei. Można zainspirować dyskusję, prezentując pojedyncze kadry (ZAŁĄCZNIK NR 2) lub odtworzyć wybraną scenę wskazaną przez uczniów.

Młodzież powinna zwrócić uwagę na np.:

— biurokrację pokazaną w początkowych sekwencjach filmu — stawianie licznych pieczętek na odwrotnej stronie obrazu Adamca;

- skłonność do ubijania „interesów” — propozycja artysty, aby wejść w układ z marszałdem;
- absurdy meldunkowe — gospośnia zasiedziała u państwa Karpielów;
- sposoby na zarabianie pieniędzy — hodowla rasowych psów (Karpielowie), pędzenie bimbru (Profesor), handel walutą, łapownictwo (rozmowa „Marysi” z Antosiem);
- poziom życia „uprzywilejowanych” — państwa Góreckich, „zawodowego” dyrektora;
- nowomowa — referat dyrektora;
- niekompetencja fachowców — przeniesienie jeziora w planie urbanistycznym;
- wpływ „otwarcia się na Zachód” w sposobie ubierania (spodnie dzwony, peruki), rewolucji obyczajowej (włączenie wątku rozmów o homoseksualizmie);
- inne...

8. Nauczyciel prezentuje krótkie fragmenty filmu pokazujące ulice Warszawy, ilustrowane pogodną w nastroju melodią np. 00:29:15–00:30:00 — scena naśladowania zachowań innych kobiet przez „Marysię” i/lub 1:16:00–1:17:35 powrót Stanisława Marii Rochowicza do domu. Nauczyciel pyta uczniów o klimat i wrażenia, jakie robi na widzu tak pokazana stolica (uczniów znających Warszawę można zapytać o miejsca, które rozpoznają w kadrach filmu). Co składa się na atmosferę filmu?

Młodzież powinna zauważyć, że miasto pokazane jest w sielankowy sposób. Akcja filmu, pomimo że rozgrywa się na przestrzeni sześciu miesięcy, prezentuje Warszawę w lecie. Kobiety ubrane w minispódniczki, spodnie dzwony, beztroscy przechodnie, szczęśliwe matki spacerujące z dziećmi po parku z fontannami, ulice pełne samochodów, miejski ruch, stolica jako wielki plac budowy nowych tras szybkiego ruchu i inwestycji... Z filmu wnioskować można również o wystroju i wyposażeniu mieszkań ówczesnych Polaków. Nawet współczesny młody człowiek dostrzeże w obrazach filmu Barei dostatek właściwy dla pierwszego okresu epoki gierkowskiej.

9. Nauczyciel nawiązuje do końcowych scen filmu i prosi uczniów o ich interpretację. Młodzież powinna dostrzec, że Stanisław Maria Rochowicz najwyraźniej zrezygnował z pracy adiunkta w Muzeum Narodowym, zatrudniając się jako pomoc domowa w domu jakiegoś dyplomaty. Czy jest to pomyślny finał?

10. Na zakończenie lekcji nauczyciel pyta uczniów o gatunek filmu, ale i o intencje jego autorów w tworzeniu obrazu.

Film jest przede wszystkim komedią, a więc gwarantuje widzowi śmiech, wesołość, szczęśliwy finał i pomyślne rozwiązanie intrygi. Komediowy gatunek filmu nie przeszkadza jego twórcom w przemyceniu absurdów czasów, których dotyczy, jest więc obraz Barei również satyrą na PRL.

11. Nauczyciel prosi uczniów (mogą pracować w grupach) o napisanie kilkuzdanio-
wej notki do leksykonu filmowego na temat filmu *Poszukiwany, poszukiwana*. Ich za-
daniem jest syntetyczne podsumowanie treści poznanych na lekcji.

PRACA DOMOWA:

Dowiedz się, twórcą jakich filmów był Stanisław Bareja. Kto stworzył pojęcie: „bare-
izm” i co ono oznacza?

ZAŁĄCZNIK NR 1

Kazimierz Pytko, *Dekada Gierka...* (fragmenty)

„To były czasy! Polak latał w kosmos, grała u nas ABBA, rosło PKB i płace. I nagle
wszystko się rypło. Co się stało?

Gdy kolejny sondaż wykazuje, że zdaniem milionów Polaków »dekada Gierka«
to najlepszy okres w najnowszych dziejach kraju, można odnieść wrażenie, że zapo-
minają o długach, zmarnowanych miliardach dolarów, pustych półkach, kilometro-
wych kolejkach po wszystko, pociągach tak zatłoczonych, że nawet miejsce na sedesie
w toalecie było luksusem... (...). Gierkowski pomysł na unowocześnienie polskiej go-
spodarki i skok cywilizacyjny był dobry. Miał tylko jedną wadę — nie mógł się udać.

Budujemy drugą Polskę

57-letni Edward Gierk przejął władzę po starszym zaledwie o osiem lat Władysławie
Gomułce, ale sprawiał wrażenie przybysza z innej epoki. Nienagannie ubrany, kontak-
towy, władający dobrą polszczyzną, rzeczowy, zerkający odważnie na Zachód stanowił
wręcz podręcznikowe uosobienie »socjalizmu z ludzką twarzą«.

Stawał na czele partii i państwa w trudnym dla komunistów momencie. Po wy-
darzeniach grudniowych na Wybrzeżu, gdy ludowa władza kazała strzelać do ludu,
jej wizerunek legł w gruzach. Nowy I sekretarz KC PZPR musiał więc natychmiast
wykonać dwa posunięcia: uspokoić nastroje społeczne i odzyskać choćby szczątkowe
zaufanie do rządzących. Nie było to łatwe, bo już po wymianie ekip rządzących za-
strajkowali stoczniovcy w Szczecinie i włóknarki w Łodzi. Gierk stanął jednak na
wysokości zadania. Odwołał wprowadzone przez poprzednika podwyżki cen żywno-
ści i zapowiedział ich zamrożenie. Na tym jednak nie poprzestał. Roztoczył wizję bu-
dowy »drugiej Polski«, która »będzie rosła w siłę, a ludzie będą w niej żyli dostatniej«.

Po siermiężnym Gomułce, dla którego nawet cytryna do herbaty była przejawem
konsumpcyjnego rozpasania, Gierk obiecywał, że ogólnodostępne staną się samocho-

dy, kolorowe telewizory, a w ciągu 15 lat najbardziej deficytowe dobro — mieszkania. O dziwo, nie działał według zasady, którą zgrabnie ujmowało powiedzenie: »Jeśli partia mówi, że zabierze, to zabierze. A jeśli mówi, że da, to mówi«. On naprawdę dawał.

Coś dla każdego

Tak jak zapowiedział, ceny pozostały na niezmienionym poziomie, a zarobki rosły. Z taśm w fabrykach w Bielsku-Białej i Tychach zjeżdżały syreny i małe fiaty; już w 1971 r. nadano pierwszy program telewizyjny w kolorze, rok później w sklepach pojawił się symbol »burżuazyjnego stylu życia« — coca-cola. Od Gdańska po Śląsk ruszyły gigantyczne inwestycje, które miały gruntownie zmienić obraz Polski jako zacofanego kraju rolniczo-przemysłowego.

Jeśli czegoś brakowało, to nie pracy, lecz pracowników. Gwałtowna modernizacja zapewniała zatrudnienie nie tylko powojennemu wyżowi demograficznemu, lecz także mieszkańcom przeludnionej i bardzo biednej wsi. W roku 1975 zatrudnienie w przemyśle po raz pierwszy w historii naszego kraju przewyższyło liczbę pracujących w rolnictwie.

Zadowoleni byli niemal wszyscy. Robotnicy, bo dzięki zamrożeniu cen i podwyżkom płac rosła realna wartość ich dochodów. Rolnicy — bo zostali objęci ubezpieczeniem i otrzymali bezpłatny dostęp do służby zdrowia. Inteligencja — bo złagodniała cenzura, wyjazdy za granicę stały się łatwiejsze, a za działalność opozycyjną nie groziły już drakońskie kary. Kto pamięta tylko o tym, może z rozrzewnieniem wspominać »tłustą dekadę«. Ale ten sielski obrazek w czerwcu 1976 r. roztrzaskały milicyjne pałki. Ludowa władza znów biła lud, tym razem w Radomiu i Ursusie. »Tłusta« okazała się tylko pierwsza połowa dekady. Po niej nastąpiły lata »chude«. (...)

Program unowocześnienia gospodarki generalnie zakończył się klęską, więc trudno pozytywnie oceniać politykę Gierka. Oczywiście, że w latach 70. sporo wybudowano, ale mnóstwo pieniędzy zmarnowano i konsekwencją stał się kryzys lat 80. Per saldo efekt jest więc negatywny. Do pozytywów można zaliczyć większe otwarcie na Zachód i wykazanie niezdolności systemu komunistycznego do racjonalnego zużycia środków. W sumie otworzyło to oczy ludziom, zwiększyło ich aspiracje, doprowadziło do powstania *Solidarności* i końca komunizmu (...)¹.

¹ Pytko K., *Dekada Gierka: 300 tys. mieszkań rocznie, Polak latał w kosmos. Czemu taki chudy finał?* „Focus: Historia”, <https://www.focus.pl/artykul/dekada-gierka-chudy-final-tlustej-dekady>

ZAŁĄCZNIK NR 2²

² Kadry z filmu Stanisława Barei pt. *Poszukiwany, poszukiwana* wykopiowane przez autorkę scenariusza.